

en, uit ge-
n zijn? Dan
vertrouwen
is ook niet
nemelen. En
éene noo-
weggenomen
is Koning.

at we voor
hat te doen
nkbaar moe-

is geworden
dingen: uw
jeft
ze zielen.

F. C. M.

LEVEN.

gd.

de nota de

erde artikel
jzigen te
ng gemaakt,
i en tevens
n wees mij
n vrijheids-
elde onder-
hul wil be-
scholen en
oeming hun
ijt inhoudt,
s bezwaren
opzichte ge-
aaron komt
afzonderlijk
nze klacht,
stelde wets-

n?

rt. 51 der

het negende

strekking van
dt benoemd,
g van zijne
taat of dit
ing als vast
ld in artikel
als aan dien,

e eene hem
verband met
n redelijker-
e aanvaarden
genheid komt
et zijn per-
som passend
gen, daarvan
n wachtgeld
eld, vermeer-
le laatstelijk
heden; een
n het vierde

een nieuw
ldus luidt:

artikel 125
t tot onder-
der daartoe
hij tegen dit
uwerde Sta-
ten, den On-

merkingen
theorie
wijzer door
zijn wacht-
tellen daar-
deze be-
roorgesteld,
erde Staten
mogelijk is.
kbaar, dat
conscientie
ze en con-
ene ingaat.
Kroon zal
thiek onbil-

overtuigd.
waren niet

e zich met
noeten toe-
christelijk
n openbare
ld kan ver-

jezen. Die mogelijkheid ligt in art. 36 bis en 51 opgesloten. Indien nu dit gevaar louter in theorie bestaat, en wel krachtens de bewuste voorstellen mogelijk is, doch nooit werkelijkheid zal worden, laat dan zoo spoedig mogelijk deze bepaling ten aanzien van de bijzondere onderwijzers geschrapt worden. We hebben geen behoefte aan wetten en regelen, waarvan vooruit gezegd moet worden: Zoo kan het, maar zoo gebeurt het nooit. Maar indien dit het geval is, zal het geen de minister voorstelt, in het geheel z'n doel niet bereiken. De bedoeling is om het getal wachtgelders te verminderen, doch tot die vermindering komt men, wanneer hier alleen van grauwe theorie sprake is, nimmer. Daarom schijnt het mij toe, dat we hier niet met theorie, maar met een harde realiteit te doen hebben. We leven immers in een tijd van bezuiniging. Aan alle kanten moeten de uitgaven naar beneden. We moeten inzonderheid van die dure wachtgelders verlost worden, en wat nam de Memorie van Toelichting tegen deze categorie van bezuinigingsobjecten een dreigende houding aan! En is dan het gevaar denkbeeldig, dat men de bezwaren van een christelijk onderwijzer om aan een neutrale school onderwijs te geven, niet deelt? Er zijn immers zooveel roomsche onderwijzers aan openbare scholen werkzaam. Meer dan een onderwijzer van protestants-christelijke overtuiging dient met volle vrijmoedigheid het neutrale onderwijs. De voorman van de Hervormde Staatspartij, die zich in de bres wierp voor de Hervormde Kerk, maar aan Rome een extra-zetel bezorgde, is openbaar onderwijzer. Pas is er zelfs een organisatie van christelijke onderwijzers aan openbare scholen opgericht, en die mannen en vrouwen zijn toch ernstige belijders! Moeten de bezwaren zoo zwaar gewogen? Kan de regering voor zoiets uit den weg gaan? Er moet toch bezuinigd worden, en... neen, het landsbelang gaat voor.

Zoo zal men redeneeren.

En Gedeputeerde Staten en Kroon beslissen over de conscientie.

Wat ik niet alleen gevaarlijk maar ook ontoelaatbaar acht.

Wie geeft ons waarborg, dat voor onze principiële overtuiging gewicht wordt? Niemand, en daarom alleen is dit artikel gevaarlijk, en in strijd met de vrijheid der vrije school.

En nu de tweede opmerking.

In de geldende wet bestaat het gevaar ook. Zeker, maar de bepaling wordt nu nogmaals door den minister voorgesteld; zij staat nu te midden van een heel stel krasse voorstellen, waaruit het ernstig streven blijkt om op de wachtgelders te bezuinigen; zij wordt thans van een uitdrukkelijke „beschermings“-bepaling voorzien, en dit alles wijst er op, dat het gevaar nu acuut wordt. Vooral, waar van hoogerhand alles in het werk wordt gesteld om het aantal onderwijzers aanzienlijk in te krimpen. Om deze reden meen ik, dat de Schoolraad terecht op dit gevaar de aandacht heeft gevestigd, en in deze bepaling een der nieuwe aanslagen ligt op de vrijheid onzer vrije scholen.

Ten slotte nog dit.

Is deze critiek niet te scherp?

Ben ik niet te hard van wal gestoken?

Op die vragen kan ik slechts dit antwoorden, dat, hoe meer ik over den gang van zaken nadenk, hoe groter mij het raadsel wordt, dat een rechtisch kabinet ons zulk een onderwijs-wetgeving kan geven, en dat deze nota van wijziging volgt op een partijen-compromis, waaraan ook onze anti-revolutionaire Kamerleden hebben meegewerkt. Het oude liedje begint weer. Met ons wordt niet gerekend en daarom moet ons volk in actie komen. En vooral en in de eerste plaats, omdat deze gansche wetgeving onze vrijheid bedreigt. Het gevaar is groot. Een tweede petitionement zou niet overbodig zijn. Laat de „Unie“ overal de noodklokken luiden.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

2. Krachteloos spel.

Met de enkele karakterisatie, dat we leven in „den boezen dag“, zijn we echter niet klaar. Iedere tijd houdt in zich een gave Gods, en is een passend deel in de harmonie der wereldgeschiedenis.

Kinderen des tijds te zijn, in den zin niet alleen van kenners, maar ook van liefhebbers, des tijds, is geen zonde, maar plicht.

Beets zegt in een (akelig hotsend) rijmpje:

Wilt ge ooit iets goeds beginnen,

Uw tijd moet gij beminnen.

Uw tijd, — een andren hebt gij niet.

De vorige is verdwenen,

De aanstaande niet verschenen,

Beminn hetgeen gij vóór u ziet.

Ziehier een stukje levensbeschouwing, geboren uit een levenslust, die niet in tegenspraak behoeft te zijn met de belijdenis van het vreemdelingschap op aarde.

Het is des christens levenskunst, ook in den boezen dag de glinsteringen van het veelsoortig

licht der wijd verbreide gemade Gods te zien.

En de wijsbegeerte is ook een licht.

De wijsbegeerte heeft haar eigen waarde als wetenschap (in zekeren zin wetenschap om de wetenschap); ze heeft waarde als strijdmiddel tegen het ongelof, en als instrument tot opbouw van den geloofstempel; maar ook kan zij dienen als waardemeter tot bepaling van de geestelijke kracht, tot meting van het geestelijk peil, eener eeuw.

In den oorlogstijd schreef Wilhelm Wundt, de man der volkszielkunde, een geestig boekje: „Die Nationen und ihre Philosophie“ („de Naties en hun wijsbegeerte“), waarin hij het karakter der drie groote cultuurvolken, Frankrijk, Engeland en Duitschland, in hun hedendaagsch tijdperk van ontwikkeling, beschrijft in verband met de wijsgeerige stelsels, die zij hebben uitgedacht.

Inderdaad, in de wijsbegeerte spint de volksziel het kunstig, raffijn, woefsel van haar diep verhorgen stemmingen, geeft zij uiting aan haar gansch eigensoortig verstandelijk en gemoedelijk leven.

En wat van de enkele volksziel waar is, geldt ook van de menschziel in een zekere periode van de wereldgeschiedenis.

Men kan het hart van den „tijd“ voelen kloppen, men kan het spiegelbeeld van een eeuw aanschouwen, in de wijsbegeerte, als zijnde de vrije, directe en eerlijke (wyl belangelooze) weergave van de innerlijke gedachten.

Naar den eersten indruk geoordeeld, geeft het wijsgeerig portret van de hedendaagsche menschziel geen oorzaak tot vleide bewondering.

Er was een tijd, dat men in de wijsbegeerte zag een stoutmoedigen opmarsch naar het verre land der bloeiende waarheid.

Men zag de waarheid als een koninkrijk, waar de grootvorsten als Kant en Hegel regeerden over onderdanen, die zich blijmoedig hun geesteskin-deren noemden.

Men vierde, — om met Roland Holst te spreken, — „het feest der gedachte“, waar men dronk uit overvloedige bekiers.

Het schijnt thans, dat de schoone dagen van Aranjuez (buitenverblijfparadijsje in Spanje) voorbij zijn.

Indien er nog gesproken kan worden van een feest der gedachte, dan begint het te gelijken op een feest, dat naar het einde loopt, waar de gasten tegelijk staan te toosten, en de jubilaris zoek is.

Vóór jaren reeds sprak Paulsen in zijn prachtige inleiding tot de wijsbegeerte¹⁾ van een Babylo-nische spraakverwarring op het terrein der filosofie, daar iedere profet er op uit is zijn eigen systeem te geven.

Vorländer, in zijn handboekje voor de geschiedenis der wijsbegeerte, oordeelt juist het tegenovergestelde en richt aan de moderne denkers het verwijt van onzelfstandigheid. Hij jammert, dat de idealistische wijsbegeerte een repetitieve cursus door-maakt van Kant naar Hegel. De groote mannen van onzen tijd: Eucken, Windelband, enz., zijn eigenlijk niet meer dan „hervormers“ van de grandiose, oude systemen. Ze zijn allemaal neo-neo (vernieuwde): Neo-Kantianen, Neo-Fichtianen, Neo-Schellingianen of Neo-Hegelianen.

Voorwaar een sombere stemming, die, tenminste voor Duitschland, wel eenigszins gewettigd is.

Schijnbaar spreken oordeelaars als Paulsen en Vorländer elkander vierkant tegen, maar in werkelijkheid hebben ze beiden gelijk. Gebrek aan gemeenschap gaat gewoonlijk gepaard met gebrek aan oorspronkelijkheid.

Onze tijd (de laatste halve eeuw) is zwellend vol van gedachten, maar arm aan groote, superieure, wijsgeeren, die wezenlijk tijdperk vormen in de wereldgeschiedenis, zoodat alle volgende geslachten met hen rekenen en op hen voortbouwen moeten.

Windelband, zelf een der uitstekendste onder de modernen, eindigt zijn geschiedenis der wijsbegeerte: „De herfst en de winter hebben hun intocht gedaan in de Duitse filosofie. Aan den verren horizon der herinnering verschijnt het beeld van den gouden dag, waarin bij ons, als in Griekenland, de waarheid in het licht der schoonheid straalde“.

En is het buiten Duitschland, — dat zich eens trotsch „het vaderland der wijsbegeerte“ noemde, — beter?

Wie zijn daar de „leiders der menschheid“, die hielden der gedachte?

In de Angelsaksische wereld is de gróóte man James, wiens systeem genoemd wordt het pluralisme (de leer der veelheid), omdat hier in beginsel losgelaten is de gedachte, dat de wereld uit één wortelwaarheid zou kunnen worden verklaard. Van logische eenheid of logischen opbouw wil James niet weten. Hij is er bang voor. Want wijsbegeerte is, volgens hem, meer een kwestie van visie (kijk hebben op de dingen) dan van logica. Niet de bewijzen, maar alleen de feiten interesseeren hem. Hij erkent niet verder te willen gaan dan tot de betrekkelijke waarheid.

Onder de Franschen schittert de levendig-mooie ster van Bergson, wien ook, eigenlijk niet de waar-

¹⁾ Om niet noodeloos te vermoeden, zal ik afzien van het precies thuisbrengen der citaten. Aan het slot van deze artikelreeks hoop ik, voor de liefhebbers, een bronnenlijst te geven.

heid, maar het leven alles is. Dit leven benadert men niet door het te ontleiden met het verstand, of het vast te leggen in denknetten, maar door er zich mee te vereenzelvigen, door het leven mee te leven in zijn onbegrijpelijkheid, wonderlijke, schepende ontwikkeling.

Ook hier dus feitelijk een getuigenis van denk-armoede, van geestes-machteloosheid.

En Nederland?

Wij kunnen Bolland laten rusten, omdat hij in zijn optreden de levende bevestiging was van Vorländer's oordeel. Bolland was de geniale apostel van Hegel. Dien hij dan ook, in ergerlijke profanie, zijn „Holland“ noemde.

Meer dan Bolland is daarom voor Nederland een nieuwe leider der gedachte Hijmans geweest, de uitvinder, tenminste de vertolker, van het psychisch monisme, dat is de leer van het geestelijk ziellijk éénheidsbestaan der wereld. Volgens Hijmans hebben alleen werkelijke waarde de z.g. bewustzijnsverschijnselen des menschen, die het eigenlijke wereld-ik vormen. Of achter deze verschijnselen nog een andere wereld ligt, een hoogere werkelijkheid (dus ook een levend God), laat hij in het midden.

Ook hier dus geen grootsche wereldbeschouwing; geen machtig graven naar het geheim, dat (om met Schopenhauer te spreken) „achter de wereld steekt“; geen trotsche opbouw aan een wijsgeerigen tempel, die rust belooft aan zoekende zielen.

Wij ontkennen niet, dat hij de drie laatstgenoemde mode-filosofen brillanten van oorspronkelijke gedachten fonkelen. Er is, vooral in de wijze van voorstelling, bij deze mannen iets, dat weldadig ontroert. In tegenstelling met de „groote meesters“, die als profeten hun stelsel predikten (ja, werkelijk, het was dikwijls preeken), omdat zij het beschouwden als een vervangmiddel van de christelijke religie, durven de modernen hun betrekkelijke machteloosheid erkennen. Ze geven een wettige plaats aan het onbegrijpelijke. Zij eerbiedigen het mysterie. Zij zien er feitelijk van af, de wereld te vangen in een keurig sluitend denk-systeem. Zij hebben den moed, tegenover de pedante natuurwetenschap, weer te spreken van taal en wonder.

Maar ter andere zijde moet óók getuigd, dat, door het optreden van de „modernen“, wegens het gemis van een regeerend grootvorst der gedachte, de chaos nog erger geworden is. De zoekers naar waarheid zijn als verstrooide kudden, schapen zonder herder, meer dan ooit een gemakkelijke buit van den leugen-wolf.

Want, hoewel de nieuwe wijsbegeerte een heugelijke reactie tegen de ijzig mechanische en doodig materialistische wereldbeschouwing van een vroeger tijdperk beteekent, is zij door haar geestelijk religieuze schijnschoonheid veel gevaarlijker tot verstriking en verstikking.

In het stelsel der z.g. stofvergoding bleef er dikwijls nog over een honger-van-onbevredigd zijn naar geheimenis en religie.

In de nieuwe wijsbegeerte heeft de liefde voor het verborgene, de lust tot het wonder, weer doelwit gekregen.

Maar, aan de eeuwigheidswaarheid der christelijke religie getoet, is de geestelijke wijsbegeerte van dezen tijd niet minder „aardsch uit de aarde“, dan het beste der natuur-wetenschappelijke stelsels.

Het groote Ik, waarin ons ik rust moet vinden, woont niet aan gene, maar aan deze zijde van de waarneembare verschijnselen.

Wat Meyer oordeelde in zijn „Godsdienstig gehalte in de nieuwe letterkunde“ over de jongste literatuur: Een krachteloos spel van schemerzieke zielen, is ook op de nieuwere wijsbegeerte toepasselijk.

En het algemeene oordeel, dat Dr Hepp in zijn inaugurale rede over onzen tijd uitsprak: Het groote kenmerk van onzen tijd is, dat hij geen kenmerk heeft, — zou men geneigd zijn vooral hier te laten gelden.

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

Het genoten van muziek.

I.

Misschien kan het zijn nut hebben ook over dit onderwerp in deze rubriek eens te spreken. Het is zoo jammer, dat er maar zoo weinig menschen zijn, die de taal der muziek verstaan in al haar fijne nuances. De meesten missen zelfs het vermogen een betrekkelijk eenvoudige kompositie volkomen te doorleven, en na te voelen, wat er in den komponist omging toen deze muziek in hem geboren werd. Jammer van de velen, die dat genot missen, en — er maar al te spoedig in berusten als in een noodlot!

Dat laatste is vooral het treurigste, want ik geloof, dat velen door een voorbarig berusten in hun niet-muzikaal zijn zichzelf den toegang tot het heiligdom der kunst versperd hebben. En toch — de toegang is niet voor enkele begenadigden geopend! En ook voor hen hebben de poorten zich niet van zelf geopend. Weinigen zijn er maar, die beseffen, dat het vermogen om muziek te verstaan en te doorleven iets is, dat eerst na moeizame voorbereiding en geduldig oefenen verkregen kan wor-